

ES STRUKTŪRINIŲ FONDŲ PARAMOS POVEIKIO EKONOMIKOS KONKURENCINGUMUI PROBLEMATIKA

Rita Remeikienė, Ligita Gasparenienė, Ieva Grikštaitė

Mykolo Rolerio universiteto, Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto,
Bankininkystės ir investicijų katedra, Ateities g., LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370) 2714550

UAB „Baltic Transline“, Verslo g. 6, Kumpių k.,
Kauno raj. LT-54311, Lietuva
Telefonas (+370) 37 370488

Elektroninis paštas rita.remeikiene@mruni.eu;
ligitagaspreniene@mruni.eu; ieva.grikstaite@gmail.com

Straipsnis įteiktas 2015 m. liepos 4 d.; parengtas spausdinti 2015 m. lapkričio 20 d.

DOI:10.13165/SMS-15-7-2-11

Santrauka. Atlikus literatūros analizę, pastebėta, kad ES struktūrinės paramos poveikio tyrimuose konkurencingumui didinti skiriama mažiau dėmesio, be to, pasigendama ilgesnį laikotarpį apimančios analizės (dauguma tyrimų dar pilnai neįvertina neseniai pasibaigusio 2007–2013 m. finansinio laikotarpio). Dėl šių priežasčių yra tikslinga tirti struktūrinių fondų paramos poveikį Lietuvos konkurencingumui nuo pat struktūrinės paramos projektų pradžios 2004 m. Straipsnyje išskeltu tikslu siekiama, įvertinus konkurencingumo svarbą ES sanglaudos politikoje, nustatyti ES struktūrinės paramos poveikį Lietuvos ir ES šalių ekonomikoms. Atlikus tyrimą, nustatyta, kad ES struktūrinės paramos teigiamas poveikis pasireiškia per investicijas į MTTP ir inovacijas, naujus produktus ir gamybos metodus, infrastruktūros gerinimą, gamybos mastų ir specializacijos didinimą, žmogiškųjų išteklių tobulinimą, nedarbo mažinimą bei verslo plėtros skatinimą. Neigiamais struktūrinės paramos aspektais laikytini pajamų pasiskirstymo netolygumai, iš jų kylantys vidinės konkurencijos rinkoje iškraipymai, privačių

investicijų išstūmimas, infliacinis spaudimas ir kt. Tokio poveikio priežastimis laikomi neefektyvus paramos lėšų paskirstymas ir įsisavinimas. Kai kuriuose tyrimuose struktūrinių fondų finansavimas vertinamas kaip neturintis reikšmės šalies ekonomikai.

Reikšminiai žodžiai: ES struktūriniai fondai, ES struktūrinių fondų parama, ES struktūrinės paramos poveikis, Lietuvos ekonomikos konkurencingumas, ES ekonomikos konkurencingumas.

Įvadas

Investicijoms globalizacijos procesams bei didėjant konkurenciniam spaudimui tarp šalių, konkurencingumas tapo būtina sąlyga sėkmingam šalies ekonomiam bei socialiniam vystymuisi. Didelis dėmesys konkurencingumui skiriamas Europos Sąjungos politikoje. Nepavykus įgyvendinti Lisabonos strategijos ir tapti „dinamiškiausia ir konkurencingiausia žiniomis pagrįsta ekonomika pasaulyje“, ES naujus konkurencingumo siekius deklaravo ilgalaikėje strategijoje „Europa 2020“¹. Konkurencingumo didinimas – vienas svarbiausių ES struktūrinės politikos tikslų, todėl svarbu iširti, ar ES struktūrinė parama panaudojama efektyviai, ar iš tikrųjų ji prisideda prie šio tikslo įgyvendinimo.

ES struktūrinės paramos poveikis įvairiais aspektais analizuotas užsienio šalių mokslininkų darbuose: Marzinotto² tyrė struktūrinių fondų lėšų poveikį ekonomikos augimui; Paun³ analizavo socialinį ir ekonominį struktūrinės paramos poveikį; Becker, Egger ir Ehrlich⁴, Dall'erba, Guillain ir Le Gallo⁵, Fiaschi, Lavezzi ir Parenti⁶, Mohl ir Hagen⁷ gilinosi į struktūrinės paramos poveikio regionų augimui ir plėtrai aspektus: Mosionek-Schweda ir Tokarski⁸ vertino fondų paramos įsisavinimo efek-

-
- 1 European Commission. Review of the Results on Advanced, Sustainable and Integration Growth Strategy „Europe 2020“. In *Europe 2020*. 2010 [žiūrėta 2015-04-28]. Prieiga interete: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/europe2020stocktaking_lt.pdf.
 - 2 Marzinotto, M. 2012. The Growth Effects of EU Cohesion Policy: a Meta-analysis. *Bruegel working paper*. 4: p. 21.
 - 3 Paun, C. 2013. The Socio-economic Impact of European Funds on Eastern European Countries. *International Review of Social Research*. 4(1): p. 54–56.
 - 4 Becker, S. O.; Egger, P. H.; Ehrlich, M. 2012. Going NUTS: The effect of EU structural Funds on regional performance. *Journal of Public Economics*. 94 (9-10): p. 583–585.
 - 5 Dall'erba, S.; Guillain, R.; Le Gallo, J. 2009. Impact of Structural Funds on Regional Growth: How to Reconsider a 9 Year-Old Black Box. *Region et Developpement*. 30: p. 89–91.
 - 6 Fiaschi, D.; Lavezzi, A. M.; Parenti, A. 2011. Productivity Growth across European Regions: the Impact of Structural and Cohesion Funds. *Discussion Paper of the Dipartimento di Scienze Economiche-Università di Pisa*. 84: p. 18–20.
 - 7 Mohl, P.; Hagen, T. 2010. Do EU structural funds promote regional growth? New evidence from various panel data approaches. *Regional Science and Urban Economics*. 40: p. 359–360.
 - 8 Mosionek-Schweda, M.; Tokarski, M. 2014. The Absorption of the European Funds Granted to Poland for Period 2007–2013 – Examples of Projects and Evaluation. *Dialog*. 01: p. 54–56.

tyvumą; Varga ir Veld⁹, Gherghinescu, Kolodziejak ir Gherghinescu¹⁰, Charvatova ir Charvat¹¹ – bendrą struktūrinių fondų finansavimo poveikį Europos Sąjungai.

Pakankamai nemažai į struktūrinės paramos poveikio aspektus gilinosi ir Lietuvos mokslininkai – Dumčiuvienė ir Adomynienė¹² (2014), Dumčiuvienė ir Stravinskas¹³ (2012), Žalevičienė¹⁴ (2012), Jakaitienė ir Klyvienė¹⁵ (2007) bei kt. Atskiroms struktūrinių fondų paramos poveikio sritimis savo tyrimus skyrė Beržinskienė, Cibulskienė ir Budvytytė-Gudienė¹⁶ (2012), analizavusios poveikį smulkiam ir vidutiniam verslui; Černeckytė¹⁷ (2015), tyrusi paramos poveikį Lietuvos kelių transporto sektoriui ir kt.

Vis dėlto pastebima, kad, analizuojant struktūrinių fondų poveikį, mažai dėmesio skiriama konkurencingumo aspektui tirti, taip pat pasigendama ilgesnį laikotarpį apimančios analizės. Neseniai prasidėjus trečiajam Lietuvai 2014–2020 m. programavimo laikotarpiu, ES struktūrinių fondų investicijų poveikio vertinimas tapo dar aktualesnis – sėkmingam naujo laikotarpio tikslų įgyvendinimui ypatingą reikšmę turi ankstesnių laikotarpių rezultatų analizė. Dėl šios priežasties keliama mokslinė problema – kokią poveikį ES Struktūrinių fondų parama turi Lietuvos ir ES šalių ekonomikoms? Tyrimo objektas – ES struktūrinių fondų paramos poveikis Lietuvos ir ES šalių ekonomikos konkurencingumui. Tyrimo tikslas – įvertinus konkurencingumo svarbą ES sanglaudos politikoje, nustatyti ES struktūrinės paramos poveikį Lietuvos ir ES šalių ekonomikoms. Tyrime naudoti mokslinės literatūros analizės, statistinių duomenų analizės ir vertinimo, ekspertinio vertinimo metodai.

-
- 9 Varga, J.; Veld, J. 2010. The Potential Impact of EU Cohesion Policy Spending in the 2007–2013 Programming Period: A Model-Based Analysis. *Economic Papers*. 422: p. 14–15.
 - 10 Gherghinescu, O.; Kolodziejak, A.; Gherghinescu, G. 2008. Competitiveness of the European Union Under the Structural Funds Framework and the Lisbon Agenda. *Finance – challenges of the future*. 8: p. 157.
 - 11 Charvatova, D.; Charvat Z. 2009. The Importance and Use of European Structural Funds in the Czech Republic. *Engineering and Technology*. 49: p. 468.
 - 12 Dumčiuvienė, D.; Adomynienė, I. 2014. The Evaluation of European Union Structural Support. *Social and Behavioural Sciences*. 156(26): p. 383–384.
 - 13 Dumčiuvienė, D.; Stravinskas, T. 2012. Struktūrinės paramos įtaka šalies ekonominiam augimui. *Economics and Management*. 17(4): p. 1351.
 - 14 Žalevičienė, A. 2012. Regioninė politika ir Europos Sąjungos struktūrinė parama: patirties įvertinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2(26): p. 45–46.
 - 15 Jakaitienė, A.; Klyvienė, V. 2007. Europos Sąjungos Finansinės paramos poveikis Lietuvos ekonominei raidai. *Pinių studijos*. 2: p. 24–26.
 - 16 Beržinskienė, D.; Cibulskienė, D.; Budvytytė-Gudienė, A. 2012. ES struktūrinių fondų paramos įsisavinimo intensyvumas Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo sektoriuje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 4(28): p. 57–59.
 - 17 Černeckytė, I. 2015. ES Struktūrinių fondų, kaip ES integracijos priemonės, poveikis Lietuvos kelių transporto sektoriui. *International Economics and Management*. 307: p. 187–188.

1. ES sanglaudos politika ir konkurencingumas: teoriniai aspektai

ES sanglaudos politika (angl. *cohesion policy*) yra viena pagrindinių bendrųjų ES politikų sričių, kurianti neabejotiną ES pridėtinę vertę, skatinanti ekonominę, socialinę ir teritorinę sanglaudą bei darnią ES regionų plėtrą ir taip prisidedanti prie ES ekonomikos augimo bei konkurencingumo didinimo. Sanglaudos politikos tikslas – finansinėmis priemonėmis bei, koordinuojant nacionalines regionines politikas, mažinti ES valstybių ekonominio ir socialinio išsivystymo skirtumus. Kita vertus, pajamų persikirstymas nėra vienintelis ES sanglaudos politikos tikslas. Turtingesni regionai taip pat gauna finansavimą – maždaug 16 proc. ES sanglaudos biudžeto skiriama aukštas pajamas gaunančių regionų konkurencingumui skatinti bei darbo sąlygoms gerinti¹⁸.

Didžioji fiskaliniam narių išlyginimui bei jų konkurencingumo skatinimui skirtų pervedimų dalis atliekama pagal Struktūrinių fondų (Europos regioninės plėtros fondo (ERPF), Europos socialinio fondo (ESF), Sanglaudos fondo (SaF), Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) ir Europos jūrų reikalų ir žuvininkystės fondo (EJRŽF)) programą¹⁹. Lyginant su kitomis federacijomis, skirtumams tarp narių mažinti skirtų pervedimų mastas Europos Sąjungoje yra itin didelis: 2007–2013 m. ES regioninei politikai buvo skirta 348 mlrd. eurų, iš kurių 278 mlrd. eurų teko Struktūriniams fondams, 70 mlrd. eurų – Sanglaudos fondui. Ši suma sudarė 35 proc. bendrijos biudžeto ir buvo antrasis pagal dydį biudžeto elementas. 2014–2020 m. struktūriniams fondams numatyta skirti šiek tiek mažiau – 336 mlrd. eurų²⁰.

ES struktūrinių fondų paramos poveikio tyrimai

Prieš analizuojant ES struktūrinės paramos poveikį konkurencingumui, tikslinga apžvelgti taikomuosius ir mokslinius tyrimus, iki šiol atliktus siekiant įvertinti ES struktūrinių fondų panaudojimą ir jo rezultatus. Tyrimų rezultatai gana prieštaringi. Vienuose darbuose^{21,22} pastebimas ir empiriškai pagrįžiamas teigiamas struktūri-

18 Marzinotto, M., *supra note* 2, p. 4.

19 Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. Kokybinis ir kiekybinis pasiektų Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumento tikslų ir uždavinių vertinimas. In *ES parama*. 2010 [žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga internete: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Vertinimas_ESSP_Neringos/Ataskaitos_2009MVP/BPD_pasiektu_tikslu_vertinimo_ataskaita_LT.pdf.

20 Becker, S. O.; Egger, P. H.; Ehrlich, M., *supra note* 4, p. 587–589.

21 Varga, J.; Veld J., *supra note* 9, p. 18.

22 Puigcerver-Peñalver, M. The Impact of Structural Funds Policy on European Union's Growth. A Theoretical and Empirical Approach. *The European Journal of Comparative Economics*. 2004, 4(2): p. 186–190.

nių fondų paramos poveikis ekonomikai, kituose teigiama, jog šis poveikis silpnas^{23, 24}, statistiškai nereikšmingas²⁵ ar netgi neigiamas^{26, 27}.

Dumčiuvienės ir Adomynienės²⁸ vertinimu, ES struktūrinės paramos teigiamas poveikis pasireiškia mažinant ekonominius, socialinius ir teritorinius skirtumus tarp Europos regionų, gerinant transporto infrastruktūrą bei interneto ryšį nutolusiuose regionuose, skatinant mažas ir vidutines įmones veikti nepalankiuose sektoriuose, sudarant sąlygas investuoti į švaresnę aplinką, išsilavinimą ir įgūdžių gerinimą, skatinant investicijas į inovacijas, naujus produktus ir gamybos metodus, energiją taupančius išteklius bei kovą su klimato pokyčiais. Kita vertus, autorių teigimu, ES struktūrinė parama gali turėti ir neigiamą įtaką, jeigu susitelkiama į greitesnę, o ne į kokybiškesnę ir efektyvesnę paramos įsisavinimą.

Paun²⁹ atlikti tyrimai parodė, kad struktūrinė parama turi teigiamą poveikį BVP augimui, žmoniškųjų išteklių tobulėjimui, didina išlaidas MTTP, skatina (nors ir nežymiai), šalies eksporto dalies pasaulio eksporte augimą. Autorius pastebi ir neigiamus paramos poveikius – ji skatina nedarbo lygio augimą (didesnis paramos įsisavinimo lygis lemia didesnę nedarbo lygį), didina pajamų paskirstymo netolygumą bei stabdo aukštųjų technologijų produktų eksportą. Pabrėžiama, kad ES struktūrinių fondų poveikis ypač ribotas socialinės plėtros bei konkurencingumo srityse. Tai sąlygoja dvi pagrindinės priežastys. Pirma, ES fondai, surenkami iš ES piliečių bei verslo, atlieka labai svarbų vaidmenį pajamų perskirstyme; antra, dauguma projektų, finansuojamų šių fondų, iš tikrųjų nėra investicijos, nešančios realų pelną po jų įgyvendinimo laikotarpio.

SSE Riga universiteto atliktame tyrime³⁰ minimas teigiamas poveikis BVP augimui; struktūrinių fondų finansavimas žymiai didina darbo produktyvumą ir skatina realiųjų pajamų augimą, tačiau jų poveikis vartotojų kainoms ribotas. Taip pat pažymima, kad investicijos viename sektoriuje gali netiesiogiai paveikti kitus sektorius ilgoju laikotarpiu.

23 Dall'erba, S.; Guillain, R.; Le Gallo, J., *supra note* 5, p. 93–95.

24 Aiello, F.; Pupo, V. Structural funds and the economic divide in Italy. *Journal of Policy Modeling*. 2012, 34: p. 410–411.

25 *Ibid.*, p. 412.

26 Dall'erba, S.; Guillain, R.; Le Gallo, J., *op cit.*, p. 96.

27 Fiaschi, D.; Lavezzi, A. M.; Parenti, A., *supra note* 6, p. 12.

28 Dumčiuvienė, D.; Adomynienė, I., *supra note* 12, p. 383–384.

29 Paun, C., *supra note* 3, p. 52.

30 Stockholm School of Economics Riga. Evaluation of the impact of EU funds on the economy of Latvia. In *esfondi.lv*. 2011 [žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga internete: http://www.google.lt/ur?sa=t&rcrt=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCQQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.esfondi.lv%2Fupload%2Fpetijumi_un_izvertejumi%2F2ndStageReportEnglishUltimateFinal15Dec.docx&ei=5xZNVahdx__LA9H_gZAP&usq=AFQjCNE_KO1F9lJ38fL-1l1nRu-BNvvNptA.

Pagrindinis struktūrinės politikos tikslas yra gerovės skirtumų tarp labiausiai ir mažiausiai išsivysčiusių ES regionų mažinimas, todėl didelis dėmesys mokslinėje literatūroje skiriamas struktūrinės paramos poveikiui regioniniame lygmenyje. Aiello ir Puppo³¹ nustatė, kad struktūrinių fondų poveikis regioniniam konkurencingumui yra nepastebimas arba statistiškai nereikšmingas: BVP vienam gyventojui ir regionui suteiktos struktūrinės paramos ryšys yra silpnas, tuo tarpu darbo produktyvumui struktūrinių fondų lėšos įtakos visiškai neturi. Vis dėlto svarbu pastebėti, kad tyrimų rezultatai nebūtinai rodo struktūrinės paramos poveikį: augimui įtakos gali turėti ir kiti veiksniai, tiek skatinamieji, tiek ribojamieji. Žalevičienė³² teigia, kad ES struktūrinė parama neduoda naudos regionų konkurencingumui (kita vertus, minėtame tyrime buvo analizuoti tik regionų konkurencingumo pokyčiai, neįtraukiant gautos struktūrinės paramos, kaip konkurencingumą sąlygojančio veiksnio).

Mosionek-Schweda ir Tokarski³³ nustatė ES fondų naudą verslo vystymui: parama sudaro sąlygas spartesniam investicijų įgyvendinimui, moderniausių technologijų pirkimui bei naudojimui. Ji taip pat prisideda prie naujų darbo vietų kūrimo, taigi, ir prie nedarbo mažinimo. Be to, struktūrinių fondų parama teigiamai veikia įmonės plėtrą ir didina jos konkurencingumą tarptautinėse rinkose. Kita vertus, investuodamos ES fondus, įmonės tiesiog panaudoja didelių įmonių iš išsivysčiusių šalių inovatyvius sprendimus, tapdamos jų vartotojais. Taip jos ne tik tampa priklausomos nuo didelių konglomeratų žinių, bet iš esmės skatina ir turtingesnių šalių ekonomikos vystymąsi.

Gherghinescu, Kolodziejak ir Gherghinescu³⁴ analizavo ES kaip bendrojo vienetą konkurencingumą, susijusį su struktūrinių fondų parama. Autoriai išskyrė du ES konkurencingumo aspektus: endogeninį konkurencingumo potencialą (absoliutų konkurencingumą), kylantį iš ES ir jos narių investicijų, mokslinių tyrimų, inovacijų, žmogiškojo ir fizinio kapitalo plėtros. bei egzogeninį konkurencingumo aspektą (santykinis konkurencingumas), kylantį iš tarpusavyje susijusių plėtros tendencijų Europos ir tarptautiniu lygmeniu ir apimančių tarptautinės prekybos, finansų bei investicijų sritis. Siūlomi trys rodikliai ES konkurencingumui vertinti: bendrosios vidaus išlaidos MTTP, 20–29 metų absolventų mokslo ir technologijų srityje skaičius 1000 gyventojų bei užimtumo lygis. Autoriai pabrėžia, kad ES turėtų stiprinti savo, kaip pasaulinės rinkos dalyvės, konkurencingumą, didindama savo regionų konkurencingumą ir sanglaudą bei kartu taikydama savo tarptautinio konkurencingumo strategiją.

Struktūrinių fondų poveikis, skatinant ekonominį augimą, labai priklauso nuo to, pagal kurį iš finansavimo tikslų skiriama parama. Nustatyta, kad ekonominį augimą skatina projektai, finansuojami pagal pirmąjį tikslą (konvergencijos), tuo tarpu,

31 Aiello, F.; Pupo, V., *supra note* 24, p. 415.

32 Žalevičienė, A., *supra note* 14, p. 49.

33 Mosionek-Schweda, M.; Tokarski, M., *supra note* 8, p. 57–59.

34 Gherghinescu, O.; Kolodziejak, A.; Gherghinescu, G., *supra note* 10, p. 159.

nei antrojo (regioninio konkurencingumo ir užimtumo), nei trečiojo (Europos teritorinio bendradarbiavimo prioritetas) prioritetų finansavimas, nei visa struktūrinė parama bendrai neturi statistiškai reikšmingo poveikio ekonomikos augimui^{35, 36}, arba šis poveikis yra neigiamas³⁷. Užimtumui, priešingai nei BVP, struktūrinė parama skiriama pagal pirmąjį prioritetą poveikio neturi. Tokie rezultatai aiškinami dviem priežastimis: pirma, pirmojo tikslo mokėjimai daugiausia skatina investicijų apimtį ir jų struktūros pokyčius; antra, darbo vietų kūrimo procesas trunka ilgiau nei programavimo laikotarpis³⁸. Susisteminti ES struktūrinės paramos poveikio tyrimų rezultatai pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė. ES struktūrinės paramos poveikio tyrimų susisteminti rezultatai

Autorius (-iai), metai	Nustatytas ES paramos poveikis	
Varga ir Veld, 2010 ³⁹	Trumpuoju laikotarpiu	Išlaidos ↑ Gamybos apimtys ↑ Infliacinis spaudimas ↑
	Vidutinės trukmės laikotarpiu	Investicijų į infrastruktūrą efektyvumas ↑ MTTP skatinimas ↑ Investicijos į žmogiškuosius išteklius ↑ Gamybos apimčių augimas ↑
Cardenete ir Delgado, 2013 ⁴⁰	Vidutinės trukmės laikotarpiu	Regioninis augimas, plėtra ir konvergencija ↑
Dall'Erba, Guillain, Le Gallo, 2009 ⁴¹	Ilguoju laikotarpiu	Regioninis augimas ↓
Aiello ir Puppo, 2012 ⁴²	Ilguoju laikotarpiu	Regioninis konkurencingumas ✖ BVP vienam gyventojui ✖ Darbo produktyvumas ✖
Žalėvičienė, 2012 ⁴³	Vidutinės trukmės laikotarpiu	Regioninis konkurencingumas ✖
Fiaschi, Lavezzi ir Parenti, 2011 ⁴⁴	Trumpuoju, vidutinės trukmės laikotarpiu	Produktyvumas 1 tikslo regionuose ↑ Produktyvumas 2 ir 3 tikslo regionuose ✖

35 Mohl, P.; Hagen, T., *supra note* 7, p. 362.

36 Becker, S. O.; Egger, P. H.; Ehrlich, M., *supra note* 4, p. 583.

37 Fiaschi, D.; Lavezzi, A.M.; Parenti, A., *supra note* 6, p. 22.

38 Becker, S. O.; Egger, P. H.; Ehrlich, M. *op. cit.*, p. 584.

39 Varga, J.; Veld, J., *supra note* 9, p. 39–40.

40 Cardenete, M.; Delgado, C. Analysis of the Impact of the European Funds in Andalusia in 2007–2013 Using a General Equilibrium Model. *Modern Economy*. 2013, 4: p. 448–452.

41 Dall'erba, S.; Guillain, R.; Le Gallo, p. 78–94.

42 Aiello, F.; Pupo, V., *supra note* 24, p. 405–416.

43 Žalėvičienė, A., *supra note* 14, p. 45–52.

44 Fiaschi, D.; Lavezzi, A. M.; Parenti, A., *supra note* 6, p. 17–20.

Paun, 2013 ⁴⁵	Vidutinės trukmės laikotarpiu	BVP ↑ Žmogiškųjų išteklių kokybė ↑ Išlaidos MTTP ↑ Šalies eksporto dalis pasaulio eksporte ↑ Nedarbo lygis ↑ Pajamų paskirstymo netolygumas ↑ Aukštųjų technologijų produktų eksportas ↓
Mohl ir Hagen, 2013 ⁴⁶	Ilguoju laikotarpiu	1 tikslas – ekonominis augimas ↑ 2 tikslas – ekonominis augimas * 3 tikslas – ekonominis augimas *
Dumčiuvienė ir Adomynienė, 2014 ⁴⁷	Vidutinės trukmės laikotarpiu	Ekonominiai, socialiniai ir teritoriniai skirtumai tarp Europos regionų ↓ Transportas ir interneto ryšys nutolusiuose regionuose ↑ Postūmis mažoms ir vidutinėms įmonėms veikti nepalankiuose sektoriuose ↑ Investicijos į švaresnę aplinką, išsilavinimą ir įgūdžių gerinimą ↑ Investicijos į inovacijas, naujus produktus ir gamybos metodus, energiją taupančius išteklius ↑ Klimato pokyčių pasekmių mažinimas ↑
Becker, Egger ir Ehrlich, 2010 ⁴⁸	Ilguoju laikotarpiu	Ekonominis augimas 1 tikslo regionuose ↑ Užimtumas 1 tikslo regionuose *
SSE, 2011 ⁴⁹	Trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiu	BVP ↑ Darbo produktyvumas ↑ Realiosios pajamos ↑ Vartotojų kainos *
Mosionek-Schweda ir Tokarski, 2014 ⁵⁰	Vidutinės trukmės laikotarpiu	Investicijos ↑ Inovacijos ↑ Užimtumas ↑ Įmonių tarptautinis konkurencingumas ↑

* – poveikio nėra, poveikis statistiškai nereikšmingas; ↑ – teigiamas poveikis; ↓ – neigiamas poveikis.

Pažymėtina, kad struktūrinės paramos poveikio empirinių tyrimų rezultatų tikslumą riboja tam tikri metodologiniai aspektai. Mohl ir Hagen⁵¹ išskiria keletą

45 Paun, C., *supra note 3*, p. 50–54.

46 Mohl, P.; Hagen, T., *supra note 7*, p. 355–363.

47 Dumčiuvienė, D.; Adomynienė, I., *supra note 12*, p. 383–385.

48 Becker, S. O.; Egger, P. H.; Ehrlich, M., *supra note 4*, p. 580–587.

49 Stockholm School of Economics Riga, p. 2–4.

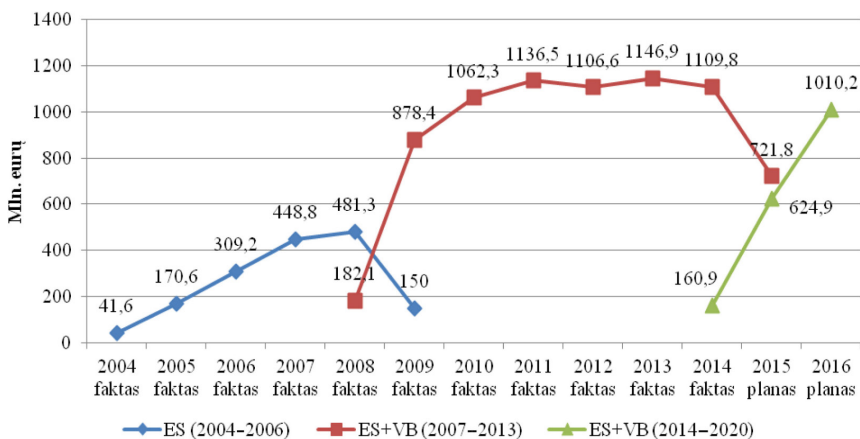
50 Mosionek-Schweda, M.; Tokarski, M., *supra note 8*, p. 58–62.

51 Mohl, P.; Hagen, T., *supra note 7*, p. 559.

didžiausių spragų struktūrinės paramos poveikio tyrimuose. Viena jų – naudojamų duomenų netikslumas (skaičiuojamos projektams skirtos lėšos, o ne realūs mokėjimai). Autoriai taip pat pastebi, kad struktūrinės paramos paskirstymo kriterijai gali turėti ryšį su priklausomu kintamuoju – ekonominiu augimu, todėl išlieka atvirkštinio priežastinio ryšio grėsmė.

2. ES struktūrinių fondų parama Lietuvai

Europos Sąjungos (ES) struktūrinių fondų paramą Lietuva gauna nuo 2004 m., kai įstojo į ES. Iki 2015 m. ES struktūrinių fondų projektams finansuoti Lietuvai jau išmokėta beveik 9 mlrd. eurų. Iš ES ir Lietuvos valstybės biudžeto išmokėtų lėšų dinamika pateikiama 1 pav.

1 pav. ES struktūrinės paramos mokėjimų dinamika 2004–2014 m.^{52, 53}

Nacionalinio ūkio ilgalaikio konkurencingumo stiprinimui iš ES struktūrinių fondų ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto 2004–2006 m. buvo skirta apie 4 mlrd. Lt. 2007–2013 m. Lietuvai išmokėta 6,36 mlrd. eurų struktūrinės paramos. Šiuo laikotarpiu ES teikiama parama pagal finansuojamas veiklas, priemones ir tikslą buvo daug įvairesnė nei 2004–2006 m. – daugiau nei **3 mlrd. eurų** ES struktūrinių fondų lėšų skirta Lietuvos konkurencingumo didinimo, gamybos modernizavimo ir kitiems

52 VB – Valstybės biudžetas.

53 Dilba, R. 2014. ES struktūrinių fondų investicijų įvertinimas dviejų programavimo periodų sankirtoje. In *Europos Sąjungos struktūrinių fondų panaudojimas Lietuvoje* [interactive]. [žiūrėta 2015-05-28]. Prieiga internete: http://www.europarl.lt/resource/static/files/failai_internetui/pranesimas_rd_0520_final.pdf.

ekonomikos plėtrą skatinantiems projektams, didelė dalis paramos skirta mokslinių tyrimų plėtrai ir investicijoms į naują įrangą, verslo valdymo sistemas, standartų diegimą ir kt. Einamuoju 2014–2020 m. finansiniu laikotarpiu ES sanglaudos politikos tikslams įgyvendinti Lietuvai skirta maždaug 6,7 mlrd. eurų iš ES struktūrinių fondų, tarp jų ir Europos teritorinio bendradarbiavimo tikslui – apie 113,72 mln. eurų. Didelis dėmesys numatomas skirti į aukštą pridėtinę vertę orientuotai ekonomikai – apie 10 proc. planuojama skirti mokslinių tyrimų, technologinės plėtos ir inovacijų skatinimui, apie 8 proc. – smulkiųjų ir vidutinių įmonių skatinimui. Tikimasi, kad investicijos į technologinę plėtrą bei inovacijų skatinimą prisidės prie sąlygų vietinių ir užsienio investicijų pritraukimui gerinimo, didins konkurencingumą ir sudarys prielaidas spartesniam ekonomikos augimui. Taip pat labai svarbios investicijos į energetinio efektyvumo bei atsinaujinančios energetikos sritis, kurioms numatoma skirti apie 14 proc. 2014–2020 m. ES struktūrinių fondų lėšų⁵⁴.

Struktūrinės paramos svarba buvo pabrėžiama Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtos iki 2020 m. strategijoje. Joje pastebėta, jog racionaliai panaudota ES struktūrinių fondų parama teigiamai veikia verslo rėmimo, užimtumo skatinimo, darbo vietų kokybės ir civilizuotų darbo santykių plėtrą. ES finansinės paramos poveikis šalies konkurencingumui pasireiškia spartinant pramonės ir statybos plėtrą, restruktūrizavimą ir sistemišką jos infrastruktūros plėtojimą, atveriant platesnes galimybes regionų ekonomikos plėtrai, skatinant edukacinę veiklą regionuose bei ugdant gyventojų verslumą ir vadybinius gebėjimus. Struktūrinės paramos lėšų naudojimas padeda sparčiau vystyti smulkiajam, vidutiniam verslui bei turizmui⁵⁵.

Struktūrinių fondų parama Lietuvai ekonomikai įvairiais aspektais analizuojama mokslinės ir taikomosios literatūros darbuose. Lietuvos laisvosios rinkos instituto ataskaitoje pastebima, kad ES paramos mastai Lietuvoje yra dideli ir jie turi didelį poveikį Lietuvos ekonomikai: ES lėšos turi įtakos pinigų kiekiui ir kainoms, o ES lėšų panaudojimo prioritetai keičia bendrąją ekonomikos struktūrą bei turi poveikį konkurencijai tarp sektorių ir atskirų įmonių. Pagrindinė potenciali ES struktūrinių fondų nauda Lietuvai – galimybė vykdyti investicijas, kurių nebūtų be ES struktūrinių fondų paramos. Taip pat išskiriamos potencialios neigiamos ES lėšų panaudojimo pasekmės: neefektyvios viešosios investicijos, konkurencijos iškraipymas ir privačių investicijų išstūmimas, poveikis infliacijai, paramos kapitalizavimas, mažesnis valstybės biudžeto lėšų panaudojimo efektyvumas, privataus sektoriaus motyvacijos iškraipymas, prielaidos korupcijai ir piktnaudžiavimui⁵⁶.

54 Lietuvos Respublikos Finansų Ministerija, *supra note* 19, p. 8–9.

55 Lietuvos Respublikos Ūkio Ministerija. Ūkio ministerijos kompetencijai priskirtų bendrai finansuojamų iš ES struktūrinių fondų lėšų ekonomikos sektorių būklės pokyčių vertinimas. In *ukmin.lt*. 2012 [žiūrėta 2015-04-19]. Prieiga internete: http://www.ukmin.lt/uploads/documents/imported/lt/veikla/veiklos_sritys/es_strukturiniai_fondai/2007-2013/Vertinimas/Sektoriu_Galutine%20vertinimo%20ataskaita.pdf.

56 Lietuvos Laisvosios Rinkos Institutas. ES struktūrinių fondų lėšų panaudojimas Lietuvoje. In *Irinka*. 2011 [žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga internete: <http://files.Irinka.lt/analitiniai%20darbai/ES%20lesos.pdf>.

Be apibendrintų struktūrinės paramos poveikio ekonomikai tyrimų taip pat yra darbų, analizuojančių struktūrinių fondų įtaką tam tikroje specifinėje srityje. Černeckytė⁵⁷, tyrusi ES struktūrinių fondų poveikį Lietuvos kelių transporto sektoriui, pastebi, kad ES lėšomis atnaujinta ir modernizuota infrastruktūra turi teigiamą poveikį keliais pervežamų krovinių srauto augimui bei efektyvesniam keleivių pervežimui. Taip pat įvardijama laikina, momentinė nauda – sukurtos naujos darbo vietos vykstant kelių atnaujinimo ir modernizavimo projektams. Beržinskienė, Cibulskienė ir Budvytytė-Gudienė⁵⁸ ES struktūrinių fondų paramos įsisavinimo intensyvumo Lietuvos smulkiojo ir vidutinio verslo sektoriuje tyrime nustatė, kad SVV struktūrinių fondų įsisavinimo laipsnis nedidelis, nes tokios įmonės turi gana ribotas sąlygas dalyvauti ES priemonių įgyvendinimo procese, siekiant gauti tiesioginę paramą – dauguma lėšų skiriama ne konkrečių verslo subjektų projektinei veiklai finansuoti, bet bendrai socialinei, ekonominei, fizinei infrastruktūrai kurti, skiriant lėšas viešąjį interesą atstovaujantioms ne pelno siekiančioms organizacijoms.

Ūkio ministerijos užsakymu 2012 m. atlikto struktūrinės paramos poveikio Lietuvos ekonomikai ir atskiriems jos sektoriams vertinimo rezultatai rodo teigiamą poveikį BVP augimui, namų ūkių vartojimui bei bendrojo kapitalo formavimui. Kita vertus, struktūrinė parama neigiamai veikia prekybos balansą įgyvendinimo laikotarpiu bei didina kainų ir darbo užmokesčio lygį, o tai trumpuoju laikotarpiu neigiamai veikia Lietuvos konkurencingumą, tačiau patobulinta infrastruktūra, žmogiškieji ištekliai ir MTTP bazė prisideda prie Lietuvos konkurencingumo ir pradeda teigiamai veikti prekybos balansą⁵⁹. Remiantis ES Struktūrinių fondų poveikio šalies ekonomikai vertinimo ir ekonomikos augimo prognozėmis iki 2020 metų, ES struktūrinių fondų parama suteikia galimybes užtikrinti nenutrūkstamą šalies ūkio augimą ir mažinti ekonominio išsivystymo netolygumus tarp Lietuvos ir ES vidurkio. Išskiriamas trumpalaikis poveikis (paklausos efektas), susijęs su investicijomis ir pasireiškiantis tik programos metu – jis daugiausia jaučiamas statybos sektoriuje; ilgalaikis poveikis (pasiūlos efektas) dažniausiai susijęs su pasiekta technologine pažanga ir sustiprintais žmogiškaisiais ištekliais bei labiausiai paveikęs infrastruktūrą⁶⁰.

3. Išvados ir rekomendacijos

Apibendrinus galima daryti išvadą, kad konkurencingumo didinimas – tai labai svarbus tiek struktūrinės, tiek visos bendrosios ES politikos aspektas, akcentuojamas ES ilgalaikėse strategijose, pavyzdžiui, Lisabonos strategija, Europa 2020 bei struktūrinių fondų veiksmų programose. ES sanglaudos politika siekiama prisidėti prie

57 Černeckytė, I., *supra note* 17, p. 187–189.

58 Beržinskienė, D.; Cibulskienė, D.; Budvytytė-Gudienė, A., *supra note* 16, p. 58–60.

59 Lietuvos Respublikos Ūkio Ministerija, *supra note* 55, p. 9–11.

60 *Ibid.*, p.13-16.

ekonomikos augimo ir konkurencingumo didinimo skatinant ekonominę, socialinę ir teritorinę sanglaudą ir darnią ES regionų plėtrą.

ES struktūrinės paramos naudą apibūdina teigiamas poveikis ekonomikos vystymuisi, kuris pasireiškia didinant investicijas į MTTP ir inovacijas, naujus produktus ir gamybos metodus, gerinant infrastruktūrą, didinant gamybos mastus ir specializaciją, skatinant žmogiškųjų išteklių tobulėjimą, prisidedant prie nedarbo mažinimo bei skatinant verslo plėtrą. Neigiamais struktūrinės paramos aspektais dažniausiai įvardijamas pajamų pasiskirstymo netolygumas ir iš to kylantis vidinės konkurencijos rinkoje iškraipymas, privačių investicijų išstūmimas, infliacinis spaudimas ir kt. Tokio poveikio priežastimi galima įvardyti neefektyvų paramos lėšų paskirstymą ir įsisavinimą.

Kai kuriuose tyrimuose struktūrinių fondų finansavimas vertinamas kaip ne turintis reikšmės šalies ekonomikai. Lietuvoje įvairių institucijų užsakymu atlikta nemažai ES struktūrinės paramos panaudojimo vertinimų, nagrinėjančių bendrus klausimus, aktualius visiems ūkio sektoriams, administravimo sistemos vertinimų bei siauresnio pobūdžio vertinimų, susijusių su tam tikrais Lietuvos ūkio sektoriais; šiek tiek mažiau atlikta individualių mokslinių tyrimų. Vis dėlto pastebėta, kad, tiriant struktūrinės paramos poveikį, mažiau dėmesio skiriama Lietuvos nacionalinio konkurencingumo aspektui, dažniau vertinamas atskirų programavimo laikotarpių paramos efektyvumas, neįvertinant bendro paramos poveikio ilgajame laikotarpyje, todėl rekomenduojama didesnę dėmesį skirti šalies nacionaliniam konkurencingumui didinti, įsisavinant ES struktūrinių fondų paramą. Atliktų tyrimų patirtis parodė, kad ne visuomet parama, netinkamai ją įsisavinant, teigiamai veikia šalies konkurencingumą.

Literatūra

1. Aiello, F.; Pupo, V. 2012. Structural funds and the economic divide in Italy. *Journal of Policy Modeling*. 34: p. 403–418.
2. Becker, S. O.; Egger, P. H.; Ehrlich, M. 2012. Going NUTS: The effect of EU structural Funds on regional performance. *Journal of Public Economics*. 94 (9–10): p. 576–590.
3. Beržinskienė, D.; Cibulskienė, D.; Budvytytė-Gudienė, A. 2012. ES struktūrinių fondų paramos įsisavinimo intensyvumas Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo sektoriuje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 4(28): p. 53–64.
4. Cardenette, M.; Delgado, C. 2013. Analysis of the Impact of the European Funds in Andalusia in 2007–2013 Using a General Equilibrium Model. *Modern Economy*. 4: p. 448–452.
5. Charvatova, D.; Charvat Z. 2009. The Importance and Use of European Structural Funds in the Czech Republic. *Engineering and Technology*. 49: p. 465–471.
6. Černeckytė, I. 2015. ES Struktūrinių fondų, kaip ES integracijos priemonės, poveikis Lietuvos kelių transporto sektoriui. *International Economics and Management*. 307: p. 185–192.
7. Dall'erba, S.; Guillain, R.; Le Gallo, J.

2009. Impact of Structural Funds on Regional Growth: How to Reconsider a 9 Year-Old Black Box. *Region et Developpement*. 30: p. 77–99.
8. Dilba, R. 2014. ES struktūrinių fondų investicijų įvertinimas dviejų programavimo periodų sankirtoje. In *Europos Sąjungos struktūrinių fondų panaudojimas Lietuvoje*. [žiūrėta 2015-05-28]. Prieiga internete: http://www.europarl.lt/resource/static/files/failai_internetui/pranesimas_rd_0520_final.pdf.
 9. Dumčiuvienė, D.; Adomynienė, I. 2014. The Evaluation of European Union Structural Support. *Social and Behavioural Sciences*. 156(26): p. 382–387.
 10. Dumčiuvienė, D.; Stravinskas, T. 2012. Struktūrinės paramos įtaka šalies ekonominiam augimui. *Economics and Management*. 17(4): p. 1349–1356.
 11. European Commission. Review of the Results on Advanced, Sustainable and Integration Growth Strategy „Europe 2020“. In *Europe 2020* [interactive]. 2010 [žiūrėta 2015-04-28]. Prieiga internete: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/europe2020stocktaking_lt.pdf.
 12. Fiaschi, D.; Lavezzi, A. M.; Parenti, A. 2011. Productivity Growth across European Regions: the Impact of Structural and Cohesion Funds. *Discussion Paper of the Dipartimento di Scienze Economiche–Università di Pisa*. 84: p. 1–42.
 13. Gherghinescu, O.; Kolodziejak, A.; Gherghinescu, G. 2008. Competitiveness of the European Union Under the Structural Funds Framework and the Lisbon Agenda. *Finance – challenges of the future*. 8: p. 156–161.
 14. Jakaitienė, A.; Klyvienė, V. 2007. Europos Sąjungos Finansinės paramos poveikis Lietuvos ekonominei raidai. *Pinigų studijos*. 2: p. 24–26.
 15. Lietuvos Respublikos Finansų Ministerija. Kokybinis ir kiekybinis pasiektų Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumento tikslų ir uždavinių vertinimas. In *ES parama*. 2010. [žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga internete: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Vertinimas_ESSP_Neringos/Ataskaitos_2009MVP/BPD_pasiektu_tikslu_vertinimo_ataskaita_LT.pdf.
 16. Lietuvos Respublikos Ūkio Ministerija. Ūkio ministerijos kompetencijai priskirtų bendrai finansuojamų iš ES struktūrinių fondų lėšų ekonomikos sektorių būklės pokyčių vertinimas. In *ukmin.lt*. 2012. [žiūrėta 2015-04-19]. Prieiga internete: http://www.ukmin.lt/uploads/documents/imported/lt/veikla/veiklos_sritys/es_strukturiniai_fondai/2007-2013/Vertinimas/Sektoriu_Galutine%20vertinimo%20ataskaita.pdf.
 17. Marzinotto, M. 2012. The Growth Effects of EU Cohesion Policy: a Meta-analysis. *Bruegel working paper*. 4: p. 1–22.
 18. Mohl, P.; Hagen, T. 2010. Do EU structural funds promote regional growth? New evidence from various panel data approaches. *Regional Science and Urban Economics*. 40: p. 353–365.
 19. Mosionek-Schweda, M.; Tokarski, M. 2014. The Absorption of the European Funds Granted to Poland for Period 2007–2013 – Examples of Projects and Evaluation. *Dialog*. 01: p. 1–62.
 20. Paun, C. 2013. The Socio-economic Impact of European Funds on Eastern European Countries. *International Review of Social Research*. 4(1): p. 49–56.
 21. Puigcerver-Peñalver, M. 2004. The Impact of Structural Funds Policy on European Union’s Growth. A Theoretical and Empirical Approach.

The European Journal of Comparative Economics. 4(2): p. 179–208.

22. Stockholm School of Economics Riga. Evaluation of the impact of EU funds on the economy of Latvia. In *esfondi.lv*. 2011. [žiūrėta 2015-05-08]. Prieiga internete: [http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.esfondi.lv%2Fupload%2FPetijumi_un_izvertejumi%2F2ndStageReportEnglishUltimateFinal15Dec.docx&ei=5xZNVahdx__](http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.esfondi.lv%2Fupload%2FPetijumi_un_izvertejumi%2F2ndStageReportEnglishUltimateFinal15Dec.docx&ei=5xZNVahdx__LA9H_gZAP&usq=AFQjCNE_KO1F9lJ38fL-ll1nRuBNvvNptA)
23. Varga, J.; Veld, J. 2010. The Potential Impact of EU Cohesion Policy Spending in the 2007–2013 Programming Period: A Model-Based Analysis. *Economic Papers*. 422: p. 1–63.
24. Žalėvičienė, A. 2012. Regioninė politika ir Europos Sąjungos struktūrinė parama: patirties įvertinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2(26): p. 44–53.

Ligita Gasparenienė, Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Bankininkystės ir investicijų katedros profesorė, ekonomikos mokslų daktarė. Mokslinių tyrimų kryptys: išorinaudą, finansų rinkas, finansines investicijas.

Rita Remeikienė, Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Bankininkystės ir investicijų katedros docentė. Mokslinių interesų kryptys: verslo aplinkos analizė, savarankiško užimtumo veiksniai ir procesai, darbo rinkos problemos, šešėlinė ekonomika ir išorinauda.

Ieva Grikštaitė, Kauno technologijos universiteto Ekonomikos mokslų magistrė, UAB „Baltic Transline“, vadybininkė. 2015 m. (specializacija – tarptautinė ekonomika ir prekyba). Mokslinių interesų kryptys: tarptautinė prekyba, eksportas, ekonomikos konkurencingumas, ES struktūriniai fondai.

THE PROBLEM OF EU STRUCTURAL SUPPORT ON THE COMPETITIVENESS OF ECONOMY

Rita Remeikienė, Ligita Gasparienė, Ieva Grikštaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania
UAB „Baltic Transline“, Lithuania

Summary. *Since the increase of competitiveness is one of the basic aims of the EU structural policy, it is purposeful to research whether EU structural support is used efficiently and whether it actually leads to fulfilment of this aim.*

Although the impact of the EU structural support has been widely analysed in the studies performed by both Lithuanian and foreign authors, it should be noted that the aspect of competitiveness still lacks of scientific attention. Considering the start of the third for Lithuania programming period of 2014-2020, evaluation of the impact of the structural support has become even more topical – for successful fulfilment of the new period aims, the analysis of the results achieved during the previous periods is advantageous. The above explicated reasons comprise the basis for formulation of the following scientific problem: what impact does EU structural support have on the competitiveness of Lithuanian and EU states economies? The object of the research – the impact of the EU structural support on the competitiveness of Lithuanian and EU states economies. The purpose of the research – after assessment of the importance of competitiveness in the EU cohesion policy, to evaluate the impact of the EU structural support on Lithuanian and EU states economies. The methods of the research include scientific literature analysis, statistical data analysis and assessment, expert evaluation.

The results of the research have revealed that the benefits of the EU structural support are described by its positive impact on economic development, which emerges as increased investment in R&D and innovations, new products and production methods, improvement of infrastructure and human resources, contributions to unemployment reduction and business development. Uneven income distribution that determines distortions of internal competition, private investment flush out and inflation pressure emerge as the negative effects of the EU structural support. The negative effects mentioned above are basically caused by inefficient allocation and absorption of the support funds.

Keywords: *EU structural support, the impact of structural support, competitiveness, EU economics, Lithuanian economics.*

Ligita Gasparenienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Finance Management, Department of Banking and Investments, Professor, Dr. Research interests: outsourcing, financial markets, financial investment.

Rita Remeikienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Finance Management, Department of Banking and Investments, Associate Professor, Dr. Research interests: business environment analysis, self-employment factors and processes, labour market problems, shadow economy and outsourcing.

Ieva Grikštaite, Kaunas University of Technology Master in Economics, UAB “Baltic Transline” Manager. Research interests: international trade, exports, economic competitiveness, EU Structural Funds.